

Distance Learning as a Means of Developing Students' Self-Organization

Дистанційне навчання як засіб розвитку самоорганізації студентів

Yuliia Ivaneko

Ph.D. in Psychology, Assistant of Department of General Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4007-0455>

E-mail: juliaivaneko@gmail.com

Юлія Іванєко

Кандидат психологічних наук, асистент кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

ABSTRACT

The aim of the article is a theoretical and methodological analysis of the possibilities of distance learning in the activation and development of self-organization skills in the educational and cognitive activities of students.

*To achieve this goal, theoretical research **methods** were used: analysis of psychological literature, systematization, generalization, modeling and scientific interpretation.*

***The results of the research.** Attracting students to independent work ensures the development of the student's personality, manifests itself in the formation of such qualities as the ability to self-organize cognitive activity, the creative search and deepening of acquired knowledge, methods of their application, the ability*

Address for correspondence, e-mail: kpnu_lab_ps@ukr.net

Copyright: © Ivaneko Yuliia

The article is licensed under **CC BY-NC 4.0 International** (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

© Ivaneko Yuliia

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.60-83>

to put forward a hypothesis, determine the goal of work, look for alternative means and methods of solving problems, systematize, summarize the results, presenting the final result. These skills are better reflected in the independent choice of one's own actions and their planning in time (self-organization).

Among the main mechanisms of activation and development of self-organization skills in distance learning were identified: goal-setting, conscious nature of cognition, positive reinforcement of learning outcomes, time planning, involvement in active learning methods, cross-checking and self-assessment of acquired knowledge and skills, attracting students to adjust distance learning courses).

*Summarizing the various scientific points of view, we have come to the **conclusion** that the use of distance learning forms enhances the student's creative and intellectual potential, supports the interest and self-motivation for learning through self-organization (goal-setting, planning, introspection, self-control) and the formation of the ability to make responsible decisions independently.*

Key words: *distance learning, educational and cognitive activity, information technology, self-education, self-organization, self-study, self-analysis, self-control.*

Вступ

У сучасному світі, що змінюється під впливом глобалізаційних процесів, особливого значення набуває впровадження інноваційних, адаптованих до нового світу форм і засобів навчання. Однією з основних цілей вищої школи має стати підготовка фахівця, здатного до самоосвіти, компетентного та мобільного до вимог сучасного суспільства.

Необхідність масового впровадження дистанційних форм навчання, у зв'язку з пандемічною ситуацією у світі, все більше і більше набуває своєї актуальності як одна з найзабезпеченіших освітніх технологій сьогодення. Щодо української освіти – це є певним викликом з точки зору організації можливостей забезпечення безперервної навчально-освітньої діяльності інформаційними технологіями, а з іншого боку – є певною можливістю як для вдосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності особистості,

© Ivaneko Yuliia

так і для розвитку тих умінь і навичок, які є вкрай необхідними для підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці.

Останнім часом відчувається підвищений запит на формування більш творчої особистості, здатної самостійно та критично мислити, шукати, аналізувати, систематизувати й узагальнювати інформацію, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення, здатної до самоорганізації й самоконтролю.

На нашу думку, дистанційні освітні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Змінюється сама парадигма освіти. Велика роль надається методам активного пізнання, самоосвіті, самоорганізації, рефлексивному мисленню.

В останні десятиліття швидко розвиваються науково-методичні основи дистанційного навчання. Проблемам із питань розвитку дистанційної освіти присвячені роботи багатьох зарубіжних науковців, серед них: Р. Деллінг (Delling, 1987), Г. Румбле (Rumblie, 1989), Д. Каган (Keegan, 2000), М. Сімонсон (Simonson, 2003), М. Мур (Moore, 2005) та інші. Серед російських учених питаннями дистанційної освіти займаються М. Бухаркіна (Бухаркіна, 2007), М. Моїсеєва (Моїсеєва, 2004), Є. Полат (Полат, 2004), А. Хуторський (Хуторський, 2002).

Досвід європейських країн у галузі освіти став предметом наукових досліджень українських учених А. Авшенюк (Авшенюк, 2011), М. Лещенко (Лещенко, 2009), Л. Пуховської (Пуховська, 2011), Н. Корсунської (Корсунська, 2018), В. Кухаренко (Кухаренко, 2002), Б. Шуневич (Шуневич, 2017). Найгрунтовніше і найповніше сутність дистанційного навчання й особливості його використання у процесі професійної підготовки фахівців у ЗВО розглянуто і конкретизовано у роботах Ю. Бикова (Биков, 2010), В. Кухаренко (Кухаренко, 2008), Є. Полата (Полат, 2007), А. Хуторського (Хуторський, 2002).

Як свідчить аналіз теоретичних джерел, проблему самоорганізації в навчально-пізнавальній діяльності досліджували О. Ішков (Ішков, 2004), Г. Коган (Коган, 2004), В. Львович (Львович, 2000), Н. Рибаківа (Рибаківа, 2004), Я. Устинова (Устинова, 2000) та інші.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблем самоорганізації в освітньому процесі закладів вищої освіти дає підстави виокремити декілька основних напрямів: організація самостійної роботи студентів (Журавська, 1999); формування раціональної навчальної діяльності (Рибаківа, 2010); взаємозв'язок самоорганізації та мотивації навчальної діяльності (Коган, 2007); взаємозв'язок самоорганізації та самоконтролю (Устинова, 2000); формування культури самоорганізації (Kukharensko & Syrotenko, 2002); зв'язок компонентів самоорганізації з успішністю (Ішков, 2004); формування прийомів самоорганізації (Львович, 2000); формування педагогічної самоорганізації (Garrison, 2000).

Отже, зважаючи на актуальність порушеної проблеми, метою статті є теоретико-методологічний аналіз можливостей дистанційного навчання в активізації та розвитку навичок самоорганізації в навчально-пізнавальній діяльності студентів.

Завдання статті

1. Обґрунтувати актуальність дистанційного навчання як засобу розвитку здатності до самоорганізації студентів у навчально-пізнавальній діяльності.

2. Визначити складові самоорганізації та проаналізувати механізми активізації навичок самоорганізації шляхом дистанційних форм навчання.

3. Скласти методичні рекомендації для викладачів щодо розвитку навичок самоорганізації студентів у навчально-пізнавальній діяльності.

Методи дослідження

У статті використано систему загальнонаукових методів і прийомів наукового пізнання: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація й індуктивне узагальнення релевантних до теми та мети дослідження теоретичних даних, які поєднали науково-категорійний аналіз понять «дистанційна освіта», «самоорганізація» та «навчально-пізнавальна діяльність», встановлення родо-видових зв'язків і ретроспективний аналіз наукових джерел.

Результати та дискусії

Зародившись у кінці ХХ ст., дистанційна освіта увійшла в ХХІ ст. як одна з найефективніших і найперспективніших систем підготовки фахівців.

Існує дуже велика кількість визначень дистанційної освіти, ми пропонуємо розглянути деякі з них, що представляють для нас найбільший дослідницький інтерес у межах порушеної проблематики дослідження.

А. Хуторський (Хуторський, 2002) вважає, що *дистанційне навчання* – це навчання за допомогою засобів телекомунікацій, за якого суб'єкти навчання (студенти, викладачі, тьютори), маючи просторову або часову віддаленість, здійснюють загальний навчальний процес, спрямований на створення ними зовнішніх навчальних продуктів і відповідних внутрішніх змін суб'єктів навчання.

Е. Полат (Полат, 2004) схиляється до визначення, що *дистанційне навчання* – це форма навчання, за якої взаємодія педагога і студентів між собою здійснюється на відстані й відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), що реалізуються специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, які передбачають інтерактивність.

Г. Бойд (Boyd, 1993) вважає, що *дистанційна освіта* є систематично організованим навчальним процесом. Освіта в широкому сенсі пов'язана з людською самореалізацією,

з мультисенсорним навчанням і мета-пізнавальними навичками, наприклад, як навчитися ефективно організовувати та керувати подальшим навчанням. Дистанційна освіта повинна бути здатна здійснювати поточне спільне автономне навчання. Це одна з частин системи освіти, у якій учень знаходиться у центрі уваги.

Р. Деллінг (Delling, 1987) вважає, що *дистанційна освіта* є плановою систематичною діяльністю, що включає в себе вибір, дидактичну підготовку та подання навчальних матеріалів, а також нагляд і підтримку студентів, які досягаються шляхом подолання фізичної відстані між студентом і викладачем за допомогою принаймні одного технічного телекомунікаційного засобу.

Г. Рамбле (Rumbler, 1989) визначає *дистанційну освіту* як метод навчання, у якому учень фізично відокремлений від учителя. Цей метод може використовуватися самостійно або спільно з іншими формами освіти, у тому числі віч-на-віч.

Як показує практика, якщо студент не навчиться самостійно приймати рішення, визначати зміст своєї навчальної діяльності та знаходити засоби її реалізації, він не зможе якісно оволодіти тією чи іншою дисципліною. Окрім того, дистанційне навчання виконує й виховну функцію – сприяє формуванню провідних якостей особистості: активності, самостійності, самовдосконалення, творчості.

Отже, узагальнюючи результати досліджень учених, необхідно зазначити, що серед основних особливостей дистанційного навчання слід підкреслити його інтерактивний характер, індивідуалізований процес передачі й засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності, необхідність чіткого планування у часі, інтенсивність дискусій, необхідність участі слухачів у коригуванні структури, змісту й ефективності курсу.

На сьогодні, в умовах масового попиту на застосування дистанційних форм навчання в зв'язку з тривалим навчан-

ням удома, здатність студентів до самостійної роботи є найзатребуванішою в навчально-пізнавальній діяльності. Адже самостійна робота студентів сприяє ефективному розвитку творчої активності, творчому мисленню з урахуванням індивідуальних можливостей, активізації творчої самостійної роботи. При цьому відбувається адаптація навчального матеріалу до рівня знань студента, що досягається за допомогою багаторівневої структури діяльності.

Сучасними вітчизняними психологами Л. А. Онуфрієвою, Н. М. Дідик, О. А. Чебанською досліджуються психологічні особливості використання студентами інтернет-простору в навчальному процесі, що є нагальним й актуальним в умовах дистанційного навчання (Онуфрієва, Дідик & Чебанська, 2019).

Г. Коган (Коган, 2004) визначає навчально-пізнавальну діяльність студента як процес усвідомленої, цілепокладаючої, самокерованої діяльності з вирішення навчально-пізнавальних завдань, який передбачає оволодіння необхідними для цього знаннями й уміннями, способами дії.

Навчально-пізнавальна діяльність має зовнішню структуру, що включає такі основні компоненти: мотивацію; навчальні задачі в певних ситуаціях у різних формах завдань; навчальні дії; контроль, що переходить у самоконтроль; оцінку, що переходить у самооцінку та базується на позитивній мотивації, особистісних якостях студента як суб'єкта навчання і спрямована на формування студента як особистості, яка володіє вмінням самоорганізації власної діяльності (Занюк, 2002).

Важлива роль у процесі організації самостійної роботи приділяється формулюванню дидактичної мети, яка забезпечує цілеспрямоване вивчення матеріалу, й індивідуальним завданням, які повинні скеровувати та контролювати самостійну роботу студента, підказувати шляхи просування у вивченні матеріалу, в певній послідовності на основі методичних рекомендацій, інструкцій, пояснень, довідкової сис-

теми, що супроводжують матеріал і дають змогу студенту до самостійного пізнання, самоосвіти і самоконтролю (Гурьев, 2018).

Формування у студентів уміння самостійно набувати знання та застосовувати їх на практиці сприяє високому рівню самоорганізації навчальної діяльності.

Самостійна робота як вид навчальної діяльності матиме ефективність, якщо: 1) ця робота чітко організована з боку викладача; 2) є складовою навчально-виховного процесу, а не епізодичним явищем; 3) студент може правильно самоорганізуватися; 4) за самостійною роботою студентів здійснюється систематичний педагогічний контроль (оцінка і корекція знань).

Аналіз наукових праць (Ішков, 2004; Коган, 2004; Устинова, 2000) дає підстави стверджувати, що формуванню у студентів уміння самостійно набувати знання та застосовувати їх на практиці сприяє високий рівень самоорганізації навчальної діяльності.

Проведений аналіз наукових джерел показує різні підходи до визначення поняття «самоорганізація навчально-пізнавальної діяльності»:

– комплекс умінь суб'єкта навчальної діяльності самостійно ставити цілі, планувати, організувати, контролювати, оцінювати, аналізувати й коригувати процес навчання (Коган, 2004);

– процес упорядкованої, усвідомленої діяльності, що спонукається та спрямовується цілями й цінностями професійно значущої навчальної роботи, яка здійснюється системою вольових та інтелектуальних дій, адекватних ціннісним орієнтаціям студентів;

– інтегративна здатність суб'єкта процесу навчання, втілена в усвідомлюваних особливостях волі, мотивах навчання, у стилі навчальної діяльності, які він набуває у процесі цієї діяльності, організованої та керованої педагогом (Ішков, 2004);

– діяльність студента, яка спонукається та спрямовується цілями самоуправління й самовдосконалення своєї навчальної роботи, що здійснюється системою інтелектуальних дій, спрямованих на вирішення задач самостійної раціональної організації та здійснення своєї навчальної праці (Устинова, 2000);

– процес, упродовж якого утворюється вміння самостійно організовувати навчальну діяльність, уникаючи будь-чийої допомоги (Петровський, 1996).

Отже, враховуючи різні точки зору науковців щодо визначення поняття «самоорганізація навчально-пізнавальної діяльності», під ним слід розуміти свідому діяльність індивіда, спрямовану на застосування шляхів найефективнішого використання свого навчального та вільного часу. При раціональній його організації студент може досягти максимальної продуктивності, на відміну від стихійної, яка швидко втомлює, негативно впливає на здоров'я та, як правило, не приносить позитивного результату.

З урахуванням різних точок зору науковців щодо визначення поняття «самоорганізація навчально-пізнавальної діяльності» можна виокремити такі її особливості:

1. Самоорганізація тісно пов'язана з психологічними особливостями «Я-концепції» особистості, такими як: самоактуалізація, самоаналіз, самовиховання, самоосвіта, самоконтроль, саморегуляція, самооцінка, самопізнання, самореалізація тощо. А здатність особистості до саморегуляції, самоаналізу, самоконтролю безпосередньо впливає на рівень розвитку вміння самоорганізації навчальної діяльності (Зимня, 2003).

2. У процесі самоорганізації беруть участь вольові зусилля, спрямовані на мобілізацію власних сил і концентрацію активності суб'єкта в заданому напрямі (Ішков, 2004).

3. Самоорганізація студентів передбачає свідому діяльність, пов'язану з уміннями організувати себе у процесі навчання, яка проявляється в цілеспрямованості, активнос-

ті, усвідомленій мотивації, плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичності оцінки результатів власних дій, почутті обов'язку.

4. У процесі самоорганізації утворюються вміння й особистісні якості, що забезпечують ефективність навчально-пізнавальної діяльності студентів (самостійність, пізнавальна активність, здатність до творчого вирішення завдань, готовність приймати рішення і нести за них відповідальність).

5. У процесі самоорганізації відбувається організація та цілеспрямована зміна особистості студента як суб'єкта процесу навчання.

6. Самоорганізація пов'язана із самовизначенням, оскільки воно розглядається як заснований на вільному волевиявленні вибір людиною власного життєвого шляху, свого місця в суспільстві, способу життя та видів діяльності (Рибаківа, 2004).

Отже, ми вважаємо, що застосування дистанційних форм навчання здатне підвищити творчий та інтелектуальний потенціал студента, підтримувати інтерес і самомотивацію до навчання за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, уміння самостійно приймати відповідальні рішення (Полат, 2004).

Ефективність освітнього процесу забезпечується багатьма чинниками, визначальним серед яких є здатність студента до самостійного здобуття нових знань на різних етапах професійного становлення. Зважаючи на це, перед викладачем вищої школи постає завдання, що полягає у формуванні особистості студента – суб'єкта навчальної діяльності, який уміє планувати діяльність, успішно навчатися, аналізувати власні досягнення, коригувати недоліки та брати на себе відповідальність.

Успішна самоорганізація самостійної роботи відбувається лише за дотримання деяких правил: об'ємну і довгостро-

кову самостійну роботу слід розбивати на дрібні частини, щоб було видно прогрес; необхідно планувати свій час, щодня відводячи декілька годин для самоосвіти; при виконанні будь-якої діяльності (самостійна робота не є винятком) важливо вірити у досягнення поставлених цілей і тим самим мотивувати себе до їх здійснення (Биков, 2010).

Варто зазначити, що дистанційне навчання розширює й оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій. Він допомагає студентам у їх професійному самовизначенні (Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, 2003).

Самоорганізація передбачає низку заходів, серед яких можна виокремити: цілепокладання, планування, аналіз, самооцінку та самоконтроль. В основі *цілепокладання* лежить прийняття суб'єктом цілей, поставлених перед ним іншою людиною або самим собою та їх усвідомлення (Занюк, 2002). Якщо метою навчання студента є не надбання глибоких теоретичних знань і практичних навичок, а отримання вищої освіти, то цілком зрозуміла й закономірна його низька здатність до самоорганізації. Вона буде невисокою у разі, коли основним стимулом виступає страх отримати погану оцінку, позбавитися матеріальної підтримки батьків або взагалі мета відсутня. Ефективність самоорганізації значно підвищиться при усвідомленні того, що її результатом має бути, насамперед, бажання стати досконалішим, професіоналом у своїй сфері. Значною мірою цілепокладання залежить від взаємодії викладача і студента. Викладач повинен пам'ятати, що мета, яка задається ззовні, викликає меншу активність особистості та має незначну спонукальну силу до навчальної діяльності. Тому його завдання полягає у тому, щоб ненав'язливо перевести зовнішню вимогу у внутрішню ціль суб'єкта. Для цього слід залучати студента не тільки

до постановки завдань самоорганізації, а й до їх аналізу й обговорення.

Наступний елемент – *планування* свого часу. Саме дефіцит часу, за словами більшості студентів, є найбільшою проблемою, яка заважає їм успішно навчатися. Його не вистачає ні на підготовку до семінарських чи практичних робіт, ні на перегляд рекомендованої літератури, ні на підготовку до індивідуальних занять, не кажучи вже про побутові потреби.

Для забезпечення раціонального планування вчені рекомендують студентам вести картку спостереження за своїм часом, у якій потрібно фіксувати усі види діяльності та часові витрати на них. Після її заповнення слід проаналізувати кількість часу, витраченого на той чи інший вид діяльності (підготовку до занять, відпочинок), де можна знайти додаткові резерви часу, а також виявити труднощі, що заважають його раціональному використанню.

На основі зазначеної картки студенти зможуть скласти свій режим, що є кроком до успішної роботи та збереження здоров'я. Він передбачає розподіл часу доби між різними формами діяльності та відпочинку, що систематично повторюються щодня. Дотримання режиму виробляє звички, основу яких створюють умовні рефлекси, що характеризуються автоматичністю і значно полегшують роботу нервової системи, попереджуючи втому та враховуючи індивідуальний ритм роботи, сну, харчування. До обов'язкових пунктів режиму варто включати прогулянку на свіжому повітрі та гімнастику. Особливу увагу слід звернути на самостійну підготовку студентів до занять. Вона повинна бути систематичною та проходити у звичному оточенні. Необхідно також добре продумати своє робоче місце, зручно розмістивши під рукою все, що може знадобитися у процесі роботи.

Звичайно, абсолютно точне дотримання режиму не завжди можливе, буває, що він порушується обставинами, які не залежать від самої людини. Однак існування такої форми

організації вже створює сприятливі умови для успішної навчальної діяльності студентів.

Навички *аналізувати ситуації* з різних позицій, виокремлювати ключові проблеми, актуальні питання, а також синтезувати наукові думки, що сприяє формуванню власної позиції, здійснювати рефлексію своєї діяльності та її результатів є дуже важливими для самоусвідомлення і розвитку критичного мислення з метою якісного отримання студентами знань та умінь. Участь у дискусійних обговореннях, застосування методів проблемного навчання та методу проєктів, участь у ділових бесідах і рольових іграх сприяє розвитку пізнавальних, творчих навичок студентів, самомотивації, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі (Курсунська, 2018).

Наступний елемент – *самоконтроль* (внутрішній), який включає три основні структурні елементи: *самооцінювання* – оцінка студентом самого себе, своїх можливостей; *самоаналіз* – аналіз власної поведінки, окремих вчинків, цілей, емоційних реакцій, переживань; *рефлексія* – оцінка якостей особистості, мотивів і поведінки особистості. Самоконтроль включає розумові та рухові компоненти діяльності, які дають змогу на основі поставленої мети відстежувати свої дії, результати цих дій та усвідомлено регулювати їх. Призначайте собі свої терміни виконання робіт, більш жорсткіші, ніж ті, які вам указані. Відчуття задоволення від того, що ви працюєте з випередженням термінів, додасть вам упевненості й позитивно позначиться на якості всієї роботи. Складіть свій робочий план із виконання етапів роботи, що є частиною чогось більшого. Іноді виявляється важливішим, наприклад, приділити якийсь час просто глибшому засвоєнню пройденого, ніж поспішати з виконанням наступних етапів (Андрущенко & Кудін 2004).

Отже, самоорганізація – це процес свідомої роботи над собою з метою самовдосконалення. Він буде ефективним, якщо студенти зважатимуть на такі практичні поради:

– визначати основні часові блоки за змістом діяльності (віртуальна аудиторна робота, побутовий час, вільний час, час на самостійну підготовку);

- складати розпорядок дня;
- для кожної справи встановлювати мету;
- аналізувати й оцінювати свою роботу об'єктивно;
- намагатися не відступати перед труднощами.

Дотримання цих порад вплине на весь навчально-виховний процес, полегшить співпрацю усіх його учасників, допоможе раціональніше використовувати свій час, що створить основу для майбутньої професійної діяльності студентів (Самолук, 2013).

Кожен викладач знає, що навчання проходить успішніше, якщо у студента сформовані позитивна мотивація, пізнавальний інтерес, потреба в здобутті знань, відповідальність та інші мотиви. І саме викладач повинен постійно знаходити відповідні шляхи впливу, щоб підтримувати цю мотивацію, цілеспрямовано працювати над створенням ситуації, коли виникає потреба дізнатися та засвоїти щось нове.

Для активізації та розвитку навичок самоорганізації студентів у навчально-пізнавальній діяльності у процесі дистанційного навчання ми пропонуємо враховувати такі методичні рекомендації:

- аргументованість щодо корисності виконуваної роботи й орієнтація на практичне застосування;
- чіткі часові обмеження у виконанні завдань;
- перелік знань і вмінь, які повинні набути студенти після опрацювання теми;
- чітко сформульовані завдання і зразки їх виконання та забезпечення чітких критеріїв вимірювання результатів;
- конкретні завдання студенту з кожного внесеного питання з методичними порадами щодо їх виконання;
- застосування випереджувальних завдань для попереднього самостійного вивчення навчального матеріалу;

– діалог між викладачем і студентом (керований дидактичний діалог) має здійснюватися у формі інструкцій, які містять припущення, що студент уже ознайомився з матеріалом підручника стосовно певного твердження;

– застосування активних методів навчання: проблемне навчання, дискусії, рольові та ділові ігри, науково-дослідні роботи, залучення до творчої діяльності, включення до проектної діяльності тощо;

– перелік контрольних запитань для самоперевірки;

– необхідність обов'язкового виконання індивідуальних завдань;

– залучення студентів до проектних робіт;

– розширення обсягу знань із дисципліни за рахунок роботи з додатковою літературою;

– систематичний контроль знань (рейтингова і накопичувальна системи оцінювання знань).

На нашу думку, для ефективного розвитку вмінь самоконтролю і регуляції своєї поведінки й самопочуття рекомендується також проходження психофізіологічного тренінгу.

Висновки

На сьогодні одним із сучасних засобів реалізації процесу навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій є дистанційна освіта. Використання дистанційних форм і методів навчання сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення майбутніх фахівців, спонукає їх до самостійної роботи (самоорганізованості), сприяє розвитку критичного мислення, формує інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації.

Серед основних особливостей дистанційного навчання слід відзначити його інтерактивний характер, індивідуалізований процес передачі й засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності, необхідність чіткого планування у часі, інтенсивність дискусій, необхідність участі

слухачів у коригуванні структури, змісту й ефективності курсу.

Під час дистанційного навчання розширюється й оновлюється роль викладача, він стає наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій.

Аналіз наукових підходів із дослідження самоорганізації дає підстави констатувати, що самоорганізація – це процес свідомої роботи над собою (через цілепокладання, планування, аналіз і критичне мислення, самооцінку і самоконтроль) із метою подальшого самовдосконалення. До механізмів, здатних активізувати і стимулювати розвиток навички самоорганізації у студентів, нами віднесені: залучення студентів до аналізу й обговорення цілей і завдань пізнавальної діяльності; чітке усвідомлення кінцевого результату; орієнтація на позитивну мотивацію; розробка щоденника планування часу (або картки спостереження розподілу власного часу); включення до дискусійних обговорень, рефлексії; застосування методу проблемного навчання та проектного методу; участь у ділових бесідах і рольових іграх; систематичне використання різних видів перевірочних завдань, тестів, взаємоперевірки, надання можливості самостійно виправляти й усвідомлювати власні помилки; формулювання дидактичної мети навчання; залучення студентів до коригування структури, змісту й ефективності дистанційного курсу.

Ураховуючи все вищезазначене, маємо підстави констатувати: залучення студентів до самостійної роботи забезпечує розвиток особистості студента, що проявляється у формуванні таких якостей, як: здатність до самоорганізації пізнавальної діяльності, творчого пошуку і поглиблення набутих знань, способів їх застосування; уміння висувати гіпотезу, визначати мету роботи, шукати альтернативні засоби і способи вирішення завдань, систематизувати, уза-

гальнювати результати, представляючи кінцевий результат. Ці якості найкраще відображаються у самостійному виборі власних дій і плануванні їх у часі (самоорганізації).

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо у дослідженні ефективності застосування різних методів роботи щодо розвитку навичок самоорганізації студентів у дистанційному навчанні, розробці тренінгової програми з розвитку навичок самоорганізації та саморегуляції особистості.

Література

- Авшенюк Н. М., Кудін В. О., Огієнко О. І., Постригач Н. О., Пуховська Л. П. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2011. 232 с.
- Андрущенко В. П., Кудін А. П. Засоби дистанційного електронного навчання і педагогічні технології. *Вісник академії дистанційної освіти*. 2004. № 2. С. 2–5.
- Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 1 (15). URL : <http://journal.iitta.gov.ua>.
- Гурьев С. В. Современное дистанционное обучение: монография. Москва : РУСАЙНС, 2018. 118 с.
- Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти. *Освіта і управління*. 1999. № 2. С. 105–115.
- Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
- Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2003. 384 с.
- Ишков А. Д. Связь компонентов самоорганизации и личностных качеств студентов с успешностью в учебной деятельности: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Москва, 2004. 202 с.
- Коган Г. В. Формирование мотивации и самоорганизации учебной деятельности студентов при изучении курса педагогики: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Мурманск : Доброхот, 2004. 146 с.
- Корсунська Н. О., Мельничук Л. Ю., Мельничук О. В., Хоменкова Л. Ю. Психолого-педагогічні методи розвитку творчого мислення для студентів ВНЗ. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 3. С. 108–116.

- Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 23. С. 7–10.
- Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. Вплив дистанційної форми навчання на культуру особистості. *Зб. наук. праць Науково-дослідного інституту українознавства*. Київ, 2006. Т. 11. С. 119–130.
- Лещенко М. П. Педагогічна реальність в умовах інформаційного соціуму. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5 (13). URL : <http://journal.iitta.gov.ua>.
- Львович В. А. Формирование приемов самоорганизации учебной деятельности учащихся старших классов: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Москва : Владос, 2000. 186 с.
- Онуфрієва Л. А., Дідик Н. М., Чеканська О. М. Психологічні особливості використання студентами інтернет-простору. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 74. № 6. С. 250–265. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2568>.
- Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъектности. Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. 512 с.
- Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В. Теория и практика дистанционного обучения. Москва : Академия, 2004. 416 с.
- Рыбакова Н. Н. Педагогическое управление развитием самоорганизации подростков в процессе обучения: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Омск, 2004. 205 с.
- Самолюк Н., Швець М. Актуальність і проблемність дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1.1. С. 193.
- Устинова Я. О. Формирование умений самоорганизации и самоконтроля учебной деятельности у студентов вузов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Челябинск, 2000. 191 с.
- Хуторской А. Дистанционное обучение и его технологии. *Компьютера*. 2002. № 36. С. 26–30.
- Шуневич Б. Етапи трансформування дистанційного курсу в навчально-методичний комплекс дисципліни. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № 2. С. 7–15.
- Boyd, G. (1993). A theory of distance education for the cyberspace era. D. Keegan (Ed.). *Theoretical principles of distance education*, (pp. 234–253). London : Routledge.
- Delling, R. M. (1987). Towards a theory of distance education. *ICDE Bulletin*, 13, 21–25.
- Garrison, D. R. (1989). Understanding distance education: A framework for the future. London : Routledge.
- Keegan, D. (1990). Foundations of distance education (2nd ed.). London : Routledge.

- Moore, M. G. (1973). Toward a theory of independent learning and teaching. *The Journal of Higher Education*, XLIV (9).
- Rumble, G. (1989). The role of distance education in national and international development: An overview. *Distance Education*, 10 (1), 83–107.
- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M., & Zvacek, S. (2003). Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education. New York : Merrill Prentice Hall.

References

- Avsheniuk, N. M., Kudin, V. O., Ohiienko, O. I., Postryhach, N. O., & Pukhovska, L. P. (2011). *Modernizatsiia pedahohichnoi osvity v yevropeiskomu ta yevroatlantychnomu osvitnomu prostori [Modernization of pedagogical education in the European and Euro-Atlantic educational space]*. Kyiv : Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- Andrushchenko, V. P., & Kudin, A. P. (2004). Zasoby dystantsiinoho elektronnoho navchannia i pedahohichnoi tekhnologii [Distance e-learning tools and pedagogical technologies]. *Visnyk Akademii dystantsiinoi osvity – Journal of the Academy of Distance Education*, 2, 2–5 [in Ukrainian].
- Bykov, V. Yu. (2010). Suchasni zavdannia informatyzatsii osvity [Modern tasks of informatization of education]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and training tools*, 1 (15). Retrieved from <http://journal.iitta.gov.ua> [in Ukrainian].
- Guriev, S. V. (2018). *Sovremennoie distantsionnoie obuchenie [Modern distance learning education]*. Moskva : RUSAINS [in Russian].
- Zhuravska, L. M. (1999). Kontseptualni umovy upravlinnia samostiinoiu robotoiu studentiv u vyshchyykh zakladakh osvity [Conceptual conditions for managing students' independent work at higher educational establishments]. *Osvita ta upravlinnia – Education and Management*, 2, 105–115 [in Ukrainian].
- Zaniuk, S. S. (2002). *Psykholohiia motyvatsii [Psychology of motivation]*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
- Zimniaia, I. A. (2003). *Pedagogicheskaia psikhologiiia [Educational psychology]*. Moskva : Logos [in Russian].
- Ishkov, A. D. (2004). Sviaz komponentov samoorganizatsii i lichnostnykh kachestv studentov s uspehnostiu v uchebnoi deiatelnosti [Relation of components of students' self-organization and personal qualities with success in educational activity]. *Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].

- Kogan, G. V. (2004). Formirovaniie motivatsii i samoorganizatsii uchebnoi deiatelnosti studentov pri izuchenii kursa pedagogiki [Formation of motivation and self-organization of students' educational activity in studying pedagogy course]. *Candidate's thesis*. Murmansk : Dobrokhhot [in Russian].
- Korsunskaya, N. O., Melnychuk, L. Yu., Melnychuk, O. V., & Khomenkova, L. Yu. (2018). Psykholoho-pedahohichni metody rozvytku tvorchoho myslennia dlia studentiv VNZ [Psychological and pedagogical methods of creative thinking development for university students]. *Naukovi zapysky. Seriya: Psykholoho-pedahohichni nauky – Research Notes. Series: Psychological and pedagogical sciences*, 3, 108–116. Nizhyn: NDU im. Mykoly Hoholia [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (2003). Filosofiia osvity XXI stolittia [The philosophy of education of the 21st century]. *Uriadovyi kurier – Government courier*, 23, 7–10 [in Ukrainian].
- Kukharenyk, V. M., & Syrotenko, N. H. (2006). Vplyv dystantsiinoi formy navchannia na kulturu osobystosti [The influence of distance learning on personality culture]. *Zb. nauk. prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva – Collection of Research Papers of Scientific and Research Institute of Ukrainian Studies*, 11, 109–111. Kyiv [in Ukrainian].
- Leshchenko, M. P. (2009). Pedahohichna realnist v umovakh informatsiinoho sotsiumu [Pedagogical reality in the conditions of information society]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and learning tools*. Retrieved from <http://journal.iitta.gov.ua> [in Ukrainian].
- Lvovich, V. A. (2000). Formirovaniie priemov samoorganizatsii uchebnoi deiatelnosti uchashchikhsia starshikh klassov [Formation of methods of self-organization of educational activities of senior school students]. *Candidate's thesis*. Moskva : Vlados [in Russian].
- Onufrieva, L. A., Didyk, N. M., & Chekanska, O. M. (2019). Psykholohichni osoblyvosti vykorystannia studentamy internet-prostoru [Psychological characteristics of students' using Internet]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and means of education*, 74 (6), 250–265. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2568> [in Ukrainian].
- Petrovskii, V. A. (1996). *Lichnost v psikhologii: paradigma subiektnosti [Personality in psychology: the paradigm of subjectivity]*. Rostov-na-Donu : Feniks [in Russian].
- Polat, E. S., Bukharkina, M. Yu., & Moiseieva, M. V. (2004). *Teoriia i praktika dystantsionnoho obucheniiia [Theory and practice of distance learning]*. Moskva : Akademiia [in Russian].

- Rybakova, N. N. (2004). Pedagogicheskoe upravleniie razvitiem samoorganizatsii podrostkov v protsesse obucheniia [Pedagogical management of the development of self-organization of adolescents in the learning process]. *Candidate's thesis*. Omsk : OmGPU [in Russian].
- Samoliuk, N., & Shvets, M. (2013). Aktualnist i problemnist dystantsiinoho navchannia [Relevance and problems of distance learning]. *Nova pedahohichna dumka – New pedagogical thought*, 1.1, 193–194. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50 [in Ukrainian].
- Ustinova, Ya. O. (2000). Formirovaniie umenii samoorganizatsii i samokontrolia uchebnoi deiatelnosti u studentov vuzov [Formation of skills of self-organization and self-control educational activities for students of universities]. *Candidate's thesis*. Cheliabinsk : Abris [in Russian].
- Khutorskoi, A. (2002). Distantсионное обучение и его технологии [Distance Learning and its Technologies]. *Kompiuterra – Computers*, 36, 26–30. Retrieved from <http://www.computerra.ru/compunity/edujob/20277/> [in Russian].
- Shunevych, B. (2017). Etapy transformuvannia dystantsiinoho kursu v navchalno-metodychnyi kompleks dystsypliny [Stages of transformation of a distance course into educational-methodical complex of a discipline]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 2, 7–15. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2017_2_3 [in Ukrainian].
- Boyd, G. (1993). A theory of distance education for the cyberspace era. D. Keegan (Ed.). *Theoretical principles of distance education*, (pp. 234–253). London : Routledge.
- Delling, R. M. (1987). Towards a theory of distance education. *ICDE Bulletin*, 13, 21–25.
- Garrison, D. R. (1989). *Understanding distance education: A framework for the future*. London : Routledge.
- Keegan, D. (1990). *Foundations of distance education* (2nd ed.). London : Routledge.
- Moore, M. G. (1973). Toward a theory of independent learning and teaching. *The Journal of Higher Education*, XLIV (9).
- Rumble, G. (1989). The role of distance education in national and international development: An overview. *Distance Education*, 10 (1), 83–107.
- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M., & Zvacek, S. (2003). *Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education*. New York : Merrill Prentice Hall.

Іваненко Юлія. Дистанційне навчання як засіб розвитку самоорганізації студентів

АНОТАЦІЯ

Фахівець XXI століття – це людина, яка вільно володіє сучасними інформаційними технологіями, здатна працювати самостійно (розвинуті навички самоорганізації та саморегуляції) та готова постійно підвищувати й удосконалювати свій професійний рівень упродовж усього життя.

Метою статті є теоретико-методологічний аналіз можливостей дистанційного навчання в активізації та розвитку навичок самоорганізації в навчально-пізнавальній діяльності студентів.

Для реалізації поставленої мети використано систему загальнонаукових **методів і прийомів** наукового пізнання – аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація й індуктивне узагальнення релевантних до теми та мети дослідження теоретичних даних, які поєднали науково-категорійний аналіз понять «дистанційна освіта», «самоорганізація» та «навчально-пізнавальна діяльність», установлення родо-видових зв'язків і ретроспективний аналіз наукових джерел.

Результати дослідження. Залучення студентів до самостійної роботи забезпечує розвиток особистості студента, що проявляється у формуванні таких якостей, як здатність до самоорганізації пізнавальної діяльності, творчого пошуку і поглиблення набутих знань, способів їх застосування; уміння висувати гіпотезу, визначати мету роботи, шукати альтернативні засоби і способи вирішення завдань, систематизувати, узагальнювати результати, представляючи кінцевий результат. Ці вміння найкраще відображаються у самостійному виборі власних дій і плануванні їх у часі (самоорганізації).

До механізмів, здатних активізувати і стимулювати розвиток навички самоорганізації у студентів, нами віднесені: цілепокладання, усвідомлений характер пізнання, позитивне підкріплення щодо результатів навчання, планування часу, залучення до активних методів навчання, взаємоперевірка та самооцінка набутих знань і навичок, залучення студентів до коригування дистанційних курсів.

Узагальнюючи різні наукові точки зору, ми дійшли **висновку**, що самоорганізація – це процес свідомої роботи над собою (через цілепокладання, планування, аналіз і критичне мислення, самооцінку і самоконтроль) із метою подальшого самовдосконалення.

Аналіз літератури показав, що застосування дистанційних форм навчання сприяє підвищенню творчого й інтелектуального потенціалу студента, підтримує інтерес і самомотивацію до навчання за рахунок самоорганізації, пізнавальної активності, саморегуляції, формування вміння самостійно приймати відповідальні рішення.

Ключові слова: дистанційне навчання, навчально-пізнавальна діяльність, планування, цілепокладання, самоосвіта, самоорганізація, самостійне навчання, самоконтроль.

Иванеко Юлия. Дистанционное обучение как способ развития самоорганизации студентов

АННОТАЦИЯ

Специалист XXI века – это человек, который свободно владеет современными информационными технологиями, способен работать самостоятельно (развиты навыки самоорганизации и саморегуляции) и готов постоянно повышать и совершенствовать свой профессиональный уровень в течение всей жизни.

Целью статьи является теоретико-методологический анализ возможностей дистанционного обучения в активизации и развитии навыков самоорганизации в учебно-познавательной деятельности студентов.

*Для реализации поставленной цели были использованы теоретические **методы** исследования: анализ, синтез, сравнение, классификация, систематизация и индуктивное обобщение релевантных к теме и цели исследования теоретических данных, которые объединили научно-категориальный анализ понятий «дистанционное образование», «самоорганизация» и «учебно-познавательная деятельность», установление родо-видовых связей и ретроспективный анализ научных источников.*

Результаты исследования. Привлечение студентов к самостоятельной работе обеспечивает развитие личности студента, что проявляется в формировании таких качеств, как способность к самоорганизации познавательной деятельности, творческому поиску и углублению приобретенных знаний, способов их применения; умение выдвигать гипотезу, определять цель работы, искать альтернативные средства и способы решения задач, систематизировать, обобщать результаты, представляя конечный результат. Эти умения лучше отражаются в

© Ivaneko Yuliia

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.60-83>

самостоятельном выборе собственных действий и планировании их во времени (самоорганизации).

К основным механизмам активизации и развития навыков самоорганизации в дистанционном обучении были отнесены: целеполагание, осознанный характер познания, положительное подкрепление относительно результатов обучения, планирование времени, привлечение к активным методам обучения, взаимопроверка и самооценка приобретенных знаний и навыков, привлечение студентов к корректировке дистанционных курсов.

*Обобщив полученные результаты, был сделан **вывод**, что самоорганизация – это процесс сознательной работы над собой (через целеполагание, планирование, анализ и критическое мышление, самооценку и самоконтроль) с целью дальнейшего самосовершенствования.*

Анализ литературы показал, что применение дистанционных форм обучения способствует повышению творческого и интеллектуального потенциала студента, поддерживает интерес и самомотивацию к обучению за счет самоорганизации, познавательной активности, саморегуляции, формирования умения самостоятельно принимать ответственные решения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, учебно-познавательная деятельность, информационные технологии, самообразование, самоорганизация, самостоятельное обучение, самоанализ, самоконтроль.

Original manuscript received April 30, 2020

Revised manuscript accepted June 05, 2020